

INAQUE.SK

Adam Phillips
Čo nám uniká

Chvála nežitého života

„Manifest života žitého bez ilúzií.“
Financial Times



ADAM PHILLIPS
Čo nám uniká
Chvála nežitého života
INAQUE 2015

Pre Simona Prossera

Copyright © ADAM PHILLIPS 2012
First published in Great Britain in
2012 by Hamish Hamilton

Translation © Aňa Ostrihoňová 2015
Slovak edition © Inaque.sk 2015

ISBN 978-80-89737-16-1
ISBN E-BOOK 978-80-89737-19-2

OBSAH

[7]

Úvod

[17]

O frustrácii

[46]

Keď to nepochopíme

[88]

Keď nám to prejde

[113]

Keď sa z toho dostaneme

[138]

O uspokojení

[166]

Dodatok: O hranom šialenstve

Zamlčania nie sú náhodné.

— Marianne Moore, motto
Zobraných básní Marianne Mooreovej

Dejiny nie sú len tým, čo sa stalo; sú tým, čo
sa stalo v kontexte toho, čo sa stať mohlo.

— Hugh Trevor-Roper, *Dejiny a predstavivosť*

Nikto, koho poznám, by si
nedal poradiť od Hamleta.

— Jennifer Grotz, *Ženský kláštor*

Úvod

Nepreskúmaný život je určite hodný žitia, ale je nežitý život hodný skúmania? Vyzerá to ako zvláštna otázka, kým si neuvedomíme, koľko z nášho takzvaného duševného života trávime nežitím, premýšľaním o živote, ktorý nám preteká pomedzi prsty, o živote, ktorý by sme mohli žiť, ale z nejakého dôvodu nežijeme. Prežívame v ňom to, o čom snívame, po čom túžime, veci a ľudia tu chýbajú. Je absencia toho, čo potrebujeme, dôvodom premýšľania, z ktorého sme zúrivi a smutní? Musíme si uvedomiť, čo v našich životoch chýba – aj keď to často zakrýva to, čo máme alebo to, čo je na dosah –, pretože prežiť dokážeme len vtedy, keď nás naše túžby neohrozujú. Samozrejme, musíme svoje túžby prekonať tak, že prinútime iných podieľať sa na našom chcení. Vytvárame nátlak na svet, aby bol taký, ako nám to vyhovuje. A predsa si už ako deti veľmi rýchlo všimneme – možno je to prvá vec, ktorú si vôbec všimneme –, že naše potreby, rovnako ako naše priania, sa vždy pravdepodobne nenaplnia. Keďže sme si vedomí toho, že nemusíme dostať, čo chceme, prinajlepšom sa naučíme svoje priania ironizovať – to znamená, že svoje túžby nazývame prianiami: prianie je len prianie, kým sa, ako hovoríme, nesplní – a pri najhoršom začneme svoje potreby nenávidieť. Rovnako sa však naučíme žiť niekde medzi životmi, ktoré máme a tými, čo by sme chceli. Táto kniha predstavuje pár verzií takýchto dvojitéch životov, ktoré, keďže nemáme inú možnosť, musíme žiť.

8 – Úvod

Vždy je tu život, ktorý sa nakoniec ukáže ako dobre prežitý a život, ktorý ho sprevádzal, paralelný život (alebo životy), čo sa v skutočnosti nikdy neodohral, ktorý sme žili vo svojej mysli, želaný život (alebo životy): nepodstúpené riziká a nevyužívané alebo neponúknuté príležitosti. Hovoríme o nich ako o nežitých životoch, pretože niekde v hĺbke duše veríme, že sa nám ponúkali; ale z nejakého dôvodu – a môžeme stráviť veľkú časť žitého života hľadaním príčiny a zdôvodňovaním – neboli možné. A z nemožného sa veľmi ľahko stáva príbeh nášho života. Samozrejme, zo žitého života sa môže stať siahodlhé oplakávanie životov, ktoré sme neboli schopní žiť alebo nekonečný záchvat zúrivosti. Ale odopieranie, ktorým dobrovoľne alebo nedobrovoľne trpíme, z nás robí ľudí, ktorými sme. Keďže dnes toho vieme oveľa viac než kedykoľvek predtým o rôznych životoch, ktoré možno žiť – a bohatstvo umožnilo najväčšiemu množstvu ľudí v histórii rozmýšľať o svojich životoch v pojmoch možností a príležitostí – sme neustále prenasledovaní mýtom vlastného potenciálu, toho, čo v sebe možno máme. Takže, ak nesúhlasíme s tvrdením z básne Randalla Jarrella, že „spôsob, akým nám uniká život, je život sám,“ smútime alebo ľutujeme alebo sa nenávidíme za to, že nie sami sebou, tak akoby sme si to predstavovali. O svoj život sa delíme s ľuďmi, ktorými sme sa nikdy nedokázali stať.

Nežité životy objavujeme najčastejšie, keď závidíme iným a keď vedome (alebo nevedome) od svojich detí požadujeme, aby sa stali niečím, čo sa nám

nepodarilo. A samozrejme ich objavujeme v každodenných frustráciách. Naše životy sa stávajú žalospevom nad nenaplnenými potrebami a obetovanými túžbami, nevyužitými možnosťami, cestami, po ktorých sme sa nevydali. Mýtus o potenciáli dokáže naše žitie premeniť na nekonečnú nedostatočnosť, neustále a nekončiacie sa strácanie, trvalú a niekedy aj podnecujúcu zlosť; hoci v tom najlepšom nás lákajú do budúcnosti, avšak bez toho, aby nám umožnili zamyslieť sa nad tým, prečo sú takéto návnady nevyhnutné (sľubnými sa stávame prostredníctvom sľubov, ktoré si dáme). Mýtus o potenciáli mení vyplákanie a sťažovanie sa na tie najreálnejšie veci, ktoré cítime; a z frustrácií vytvára tajný život záští. Aj keby sme zabudli na nevyhnutné otázky – ako zistíme, že sme svoj potenciál využili? Odkiaľ prichádza obraz tohto potenciálu? Ak nemáme potenciál, čo máme? – nedokážeme si svoje životy predstaviť bez nežitých životov, ktoré zahŕňajú. Máme permanentný pocit, akokoľvek zahmlený a zahmlievajúci, že životy, ktoré žijeme, naplňajú životy, ktoré nám unikajú. Že naše životy sú v podstate stratou, ale stratou niečoho, čo mohlo byť; teda stratou niečoho, čo sme nikdy nezažili. Keď má byť ďalší život – lepší život, plnší život – súčasťou toho momentálneho, máme pred sebou veľkú úlohu. Nielsenze sa od nás žiada, aby sme prežili, ale žiada sa, aby sme prekvitali, nestačí, aby sme boli len dobrí, ale máme zo života vyťažiť čo najviac. A to je úplne iná požiadavka. Príbehom nášho života sa stáva príbeh životov, ktorých vzniku sme zabránili.

10 – Úvod

Darwin nám ukázal, že v živote je všetko krehké, pomínutelné a bezcieľne (bez účelu, ktorý by naplánoval Boh). Pre rozčarovaných nevercov – ktorí tu, samozrejme, boli skôr ako Darwin a vytvorili pôdu pre vznik jeho práce – bola viera v Boha (a Božie dielo) nahradená vierou v nekonečné neobmedzené schopnosti a ambície ľudských tvorov (a v nevyčerpatelné zemské zdroje). Trvalým projektom našich moderných kultúr výmeny – kultúr, ktoré sú oddané nadovšetko vede a pokroku – sa stalo vytvorenie spoločnosti, v rámci ktorej budú môcť ľudia využívať svoj potenciál, ktorej heslami sú „rast“ a „produktivita“ a „príležitosť“ (pre mýtus o potenciáli je zásadné, aby sa slovo obmedzenosť spomínalo v obmedzenej miere: a rast bol vždy možný a očakávaný). A predsa ako napísal William Empson v príhodne pomenovanej knihe *Verzie pastorále*: „akékoľvek spoločenské zlepšenie môže len do istej miery zabrániť plytvaniu ľudskými silami; straty sú bežné aj v šťastnom živote; dokonca aj v živote bohatom na blízkosť cítiť izoláciu hlboko a tento pocit je ústredným pocitom tragédie“. Životy, ktoré by sme si priaľi, životy, čo nám unikajú, sú zároveň potvrdením nevyhnutných strát a sú súčasťou spôsobov, akými sa s nimi vyrovnávame. Sú spôsobmi – rovnakými ako tragédie, ktorým sa venuje táto kniha – myslenia, premien, osamotení a plytvaní.

Keďže nie sme ničím výnimoční – sme na jednej úrovni s mravcami a narcismi – je úlohou kultúry, aby nám dodávala pocit výnimočnosti; rovnako ako rodičia musia zabezpečiť, aby sa ich dieťa cítilo

výnimočne, aby mu pomohli zvládať – a v najlepšom prípade tešiť sa – z vlastnej bezvýznamnosti vo väčšom meradle. V tomto význame je dospievanie vždy rozplietaním toho, čo muselo byť zapletené; ideálne by sme sa najskôr mali cítiť výnimočne a potom sa od nás čaká, že sa budeme tešiť zo sveta, v ktorom nijako výnimoční nie sme. Po Darwinovi musíme prísť na to, pre čo iné, okrem vlastnej výnimočnosti, sa oplatí žiť; po Darwinovi by sme mohli povedať, že keď si ľudia uvedomia, aké je všetko náhodné, budú mať pokúšenie považovať sa za vyvolených. Rozhodne sme, aj keď len sami pre seba, výnimočnejšími v našich (vymyslených) nežitých životoch.

A tak stojí za to zamyslieť sa, čo nám naša potreba byť výnimočnými, bráni vidieť – okrem neľútostnej prchavosti našich životov; ako nám naša potreba byť výnimočnými bráni v bytí. Kvôli tejto otázke bola vynájdená psychoanalýza: aké radosti môže zažívať stvorenie, ktoré nie je nijako výnimočné? Vo chvíli, keď sa prísľub nesmrteľnosti, vyvolenosti, nahradil prísľubom bohatšieho života – nežitý život sa stal de-sivou súčasťou života zdôvodneného len túžbou žiť ho. Pre moderných ľudí, ktorí sú prenasledovaní svojimi rozhodnutiami, je dobrým život, čo sa žije naplno. Stali sme sa novým spôsobom posadnutí tým, čo nám v živote chýba; a čo nám sabotuje radosti, po ktorých túžime. Detstvo je problém, pretože má vplyv na dospelosť, ktorú sme schopní dosiahnuť. Ešte nikto nezažil obdobie dospievania, aké by si zaslúžil. Nikto

12 – Úvod

nevyužil dost príležitostí alebo nemal dost príležitostí a tak ďalej.

To, čo tu chýba a pociťuje sa ako zásadné, samozrejme, nie je moderným ani sekulárnym problémom; naše túžby sú spôsobom prežitia a chceme len to, čo tu nie je (a v skutočnosti je to spochybňovanie nášho chcenia inými ľuďmi, ktoré z nás robí tých, ktorými sme). Ale psychoanalýza, rovnako ako darwinizmus, bola súčasťou novej diskusie o tom, ako opísať, čo nám v modernom živote chýba. Tam, kde Darwin hovoril o prežití ako o prispôbení sa, a tým zo všetkého, čo nazývame kultúrou, spravil jednoducho nástroj prežitia – chcel Freud hovoriť o prežití ako o vyhľadávaní pôžitku a vyhýbaní sa bolesti ako o jedinom zmysle života. V perspektíve vyhľadávania pôžitkov je život bez dostatočného množstva radosti nehodný prežitia (či reprodukcie). Inými slovami, Freud rovnako ako po ňom aj Camus – implicitne, hoci to tak priamo neformuloval – veril, že jedinou otázkou, ak nie rovno jedinou filozofickou dilemou je rozhodnúť sa, či spáchať alebo nespáchať samovraždu. Alebo, ako tvrdil: „cieľom organizmu je umrieť po svojom.“ Pre Freuda otázkou moderného človeka nie je už len „Ako môžem prežiť?“, ale „Prečo je môj život hodný žitia?“, „Bez akých pôžitkov nedokážem žiť?“ Táto kniha hovorí o tom, že naše nežité životy – životy, ktoré si predstavujeme, ktoré si prajeme – sú pre nás často dôležitejšie ako takzvané žité životy, a že si samých seba bez nich nedokážeme predstaviť (v oboch zmysloch); že sú najpodstatnejšou súčasťou našich odpovedí na

Freudove otázky. A nie je náhoda, že v nežitých životoch sme o čosi hriešnejší než v živote, ktorý reálne žijeme.

Životy si robíme radostnejšími, a tak aj znesiteľnejšími, tak že si predstavujeme, aké by mohli byť; už však nie je také zrejmé, čo tieto strhujúce fantázie – životy poskytujúce väčšie uspokojenie – liečia. Riešenia nám hovoria, kde máme problém; naše fantázie nie sú – alebo aspoň nie nevyhnutne – alternatívami či únikom z tých skutočných životov, ale ich nevyhnutnou súčasťou. Ako správne tvrdia niektorí kritici psychoanalýzy, veľa závisí od toho, či sa naše denné sny – naše osobné úvahy – pretavia do politickej akcie (samozrejme, aj od toho, či sú naše únikové svety spoločnými svetmi, a od toho, akým spôsobom tam s inými spolunažívame). Neexistuje nič nejasnejšie ako vzťah medzi žitým a nežitým životom. (Napríklad každý v dvojici partnerov má vždy vzťah s partnerovými nežitými životmi, ich počiatočný a začínajúci sa vzťah sa odohráva medzi ľuďmi, ktorých považujú za svoje potenciálne osobnosti.) Možno musíme o sebe premýšľať ako o ľuďoch, čo neustále žijú dvojité život, jeden, ktorý si želáme a druhý, ktorý v realite vykonávame; jeden, ktorý sa nikdy nestane a druhý, ktorý sa deje neustále.

„Keby som sa chcel obmedziť na fakty,“ píše Camus v *Mýte o Sisyfovi*. „Viem, čo človek chce, viem, čo mu svet ponúka a teraz môžem povedať, že viem aj to, čo ich spája. Už nemám potrebu skúmať to hlbšie.“ Tento priestor, ktorý je jediným spojom medzi

14 – Úvod

„človekom“ a jeho svetom, medzi tým, čo chce a čo sa ponúka, Camus nazýva trochu rozplyľujúco „absurdnom“. Medzi tým, čo chceme a čo môžeme mať je priepasť a Camus tvrdí, že táto priepasť je naším spojením, prepojením so svetom (dalo by sa povedať, že absurdným je náš predpoklad, že svet bol stvorený pre nás; aj keby nám naši rodičia viac-menej vyhovelí, svet nám pravdepodobne nevyhoví). V skutočnosti svoje túžby nemôžeme obísť, rovnako ako nemôžeme obísť to, čo sa naozaj ponúka; toto Camus nazýva faktami (a Freud „princípom reality“). A tento nesúlad, tento predpokladaný rozpor je zdrojom našej skúsenosti s unikaním a pôvodom angažovanej politickej akcie; akoby sme verili, že existuje svet aj mimo toho, čo Freud nazýva „úplným uspokojením“ a čo Camus opäť označuje za svet. Akýkoľvek ideál, akýkoľvek lepší svet je otázkou, v akom svete žijeme, ak sú toto riešenia (utópie nám hovoria o žitom živote a jeho nedostatkoch viac než o živote, ktorý si prajeme); alebo aby som to sformuloval klinicky –, aký by to musel byť symptóm, aby toto bola jeho samoliečba? V nežitých životoch sme vždy spokojnejšími, oveľa menej frustrovanými verziami vlastnej osobnosti. Naše priania – okolo ktorých Freud sústreďuje náš život –, sú mostom ponad priepasť medzi tým, čo sme a čím by sme, akoby zázrakom, chceli byť.

Podľa Freuda možnosti uspokojenia závisia od našej schopnosti zvládať frustráciu – a prekvapivo je to prekvapivo náročná vec – nedokážeme prísť na to, čo by sme mali chcieť, a čo by nám malo chýbať, čo by

nám mohlo naozaj poskytnúť pôžitok (chamtivosť je zúfalstvom z pôžitku). Freud nám prostredníctvom opisu toho, ako nám naše túžby pomáhajú a nepomáhajú – ako majú všetky túžby svoju históriu – dokazuje, že frustrácia je zároveň zdrojom pôžitku, ako aj inšpiráciou pre nežité životy. Že frustráciou to celé začína; prvé uvedomenie dieťaťa samotného je uvedomením si, že niečo potrebné chýba. Dieťa si uvedomuje svoju prítomnosť v neprítomnosti niečoho, čo potrebuje. Skúsenosti opísané v tejto knihe – o tom, keď to nechápeme, keď nám to prejde a keď sa z toho dostaneme, sú kapitoly v našich nežitých životoch, potenciálne produktívne formy bežnej frustrácie. Keď nám unikne jedna skúsenosť, dostaneme ďalšiu. A potom sa porovnávame. Vyberáme si vylučovacou metódou. Správne rozhodnutie spoznáme tak, že stratíme záujem o alternatívy; ale nikdy vopred nevieme, aká bude tá správna voľba. Nikdy nevieme, či jedna frustrácia nepovedie k ďalšej.

„Vo všeobecnosti je tiež určite pravdivým tvrdenie,“ napísal Freud v *Poznámkach o psychológii erotického života*, „že psychický význam sexuálneho pudu narastá v priamej úmere k jeho frustrácii.“ Čím viac sa frustrujeme tým, že niečo chceme, tým väčšiu hodnotu tejto túžbe pripisujeme. Freud však dodáva, že len v stave frustrácie si dokážeme predstavovať – v duchu vidieť – svoju túžbu. Hoci nám Freud naznačuje niečo o pôžitku z askézy, neradí nám odriekanie; frustráciu odporúča ako zásadnú prípravu na túžbu, ako predpoklad jej rozvoja a ako možnosť istého uspokojenia.

Keď sme frustrovaní, nežitý život je vždy lákavý; nežitý život splnenej túžby sa vracia ako možnosť. Pri dlhého čakanie túžbu otrávi, ale to prikrátke si ju privlastní; predstavivosť dostáva priestor v čakaní. Keď sa chcenie a uspokojenie prelínajú, nie sme schopní dostatočne si predstaviť ani túžbu, ani jej predmet. Chcenie si vyžaduje čas; čiastočne preto, že istú dobu trvá, kým sa prelomia zábrany chcenia a čiastočne preto, že často si neuvedomujeme, čo vlastne chceme. Najhoršia frustrácia je tá zo samotnej frustrácie; keď je nám odoprená frustrácia, je nám odopieraná možnosť uspokojenia. Ak napríklad nepoužívame sex na to, aby sme sa zbavili túžby po ňom, ak nemáme skoncovať s pôžitkami prostredníctvom ich jednoduchého vyhľadávania, musíme objaviť, či dokonca zdokonaľiť našu frustráciu. Musíme obrániť svoje túžby, nedať si ich ukradnúť skôr, než ich naplníme. Pred uspokojením sa teda musíme zamyslieť nad frustráciou.

O FRUSTRÁCI

Na ničom z toho, čo viem, nezáleží viac,
ako na tom, čo sa nikdy nestalo.
— John Burnside, „Z počutia“

Tragédie sú príbehy o ľuďoch, ktorí nedostanú to, čo chcú, ale nie všetky príbehy o ľuďoch, ktorí nedostanú, čo chcú, sú tragické. V komédiách ľudia dostanú časť z toho, čo chcú, ale v tragédiách často zistia, že ich chcenie nefunguje a postupne, ako sa príbeh odvíja, dostávajú čoraz menej toho, čo si mysleli, že chcú. Samozrejme, že oboje – aj to, čo chcú, aj spôsob, akým to plánujú získať – spôsobuje chaos a v závere zničí takzvaného tragického hrdinu a, ako inak, aj jeho nepriateľov a spojencov. Či už to nazveme ambíciou, hľadaním lásky alebo pravdy, v tragédiách sa zobrazuje, aby som to povedal úplne jednoducho, ako vyzerá nešťastný koniec túžby – túžby zvrhnúť kráľa, túžby pomstiť svojho otca, túžby po vyznaní lásky od konkrétnej dcéry. Tragickí hrdinovia sú neúspešní pragmatici. Ich ciele sú nerealistické a ich prostriedky nepraktické.

Vzhľadom na to, že žijeme v stave permanentnej potreby; ktorá je, ako hovorí psychoanalytik John Rickman, „riadená inštinktom“, vždy ide o túžbu. Prečo je teda túžba tragickou, zúfalou a nie zábavnou, prečo je hrozivá, a nie plná života? Isaiah Berlin vo svojom slávnom prejave Dvojitá koncepcia slobody predostrel liberálny názor: „Ak majú ľudia – ako som

18 – O FRUSTRÁCI

presvedčený – veľa rôznych cieľov, nie vždy zlučiteľných navzájom, nedá sa možnosť konfliktu – a tragédie – nikdy úplne vylúčiť z ľudského života, osobného ani spoločenského.“ Vždy máme protichodné túžby, často sú nezlučiteľné, a tak pri rozhodovaní obetujeme to najzákladnejšie. Životy sú tragické nielen vtedy, keď ľudia nemôžu mať všetko, čo chcú, ale keď ich túžba ožobračuje; keď to, po čom túžia, vyžaduje neznesiteľnú stratu. To, čo možno označiť za tragické na oidipovskom komplexe, pomenovanom po tragédii, je fakt, že dieťa vo freudovskom ponímaní, túži, aby sa jeho rodičia stali sokmi a v konečnom dôsledku sa musí vzdať potreby rodičov, aby sa stal naplno túžiacim dospelým. Musíte sa vzdať detstva kvôli sexu; a to samozrejme nie je všetko, čoho sa budete musieť zriecť. Hľadanie, dalo by sa povedať, je zistením, či to stojí za to (je to alternatíva k tvrdeniu „musíte stratiť svoj život, aby ste ho našli.“) Pretože, Berlinovými slovami, máme mnohé ciele, ktoré sú často dosť nezlučiteľné, takže niekedy sú nevyhnutnými aj zdrvivúce straty. Shakespearov Kráľ Lear chce rozdeliť svoje kráľovstvo na troje, ale zároveň chce, aby jedna tretina, čo patrí Kordélii bola „bohatšia“ ako zvyšné dve; chce sa vzdať svojej koruny, ale udržať si časť moci; chce, aby s ním jeho dcéry a zaťovia spolupracovali, boli jeho spojencami; chce žiť, ako sám chce v dome iných ľudí. Prichádza o všetko, čo chce a o všetko, po čom túži.

Pragmatik by povedal, že umenie života spočíva v tom, že zmeníme nezlučiteľné túžby na zlučiteľné; preformulujeme ich tak, že sa prestanú navzájom

vyučovať. (Lear by mohol Kordélii povedať: „Dobre, urob to tak, aby ti to vyhovovalo.“) Liberálny realista by povedal, že ide o nesprávne pochopenie ľudských potrieb. Podľa pragmatika si robíme životy nemožnými tak, že vymýšľame nemožné dilemy. V skutočnosti môžeme mať, povedzme, spravodlivosť a milosť, byť deťmi a zároveň si užívať vzťahy dospelých. Liberálny realista by povedal, že spravodlivosť a milosť sú často – a najmä v ťažkých otázkach ako je tá, či by sme mali nechať žiť bývalého nacistu pohodlný život? – zlučiteľné len vtedy, keď prídu o svoje vymedzenie. Ako vidíme, oba tieto postoje sú rôznymi riešeniami toho istého problému: problému frustrácie. Zápasy a trápenia túžby sa rodia z frustrácie; výber jednej veci v sebe môže zahŕňať odobratie inej. Takže veľa závisí od toho, či dokážeme frustráciu zniesť a či vôbec chceme. Ak by sme boli tvormi, ktoré sú menej presvedčené a presviečajúce sa o svojich, takzvaných potrebách, trpeli by sme úplne iným spôsobom. Tragédia začína predstavením osoby v počiatočnom štádiu frustrácie, keď začína cítiť potrebu; a na začiatku tragédie ešte pre svojich predstaviteľov nie sú tragédiou.

Tragédie začínajú dramatickou scénou, v ktorej sa prejaví náhla frustrácia a najskôr sa hľadá jej definícia a potom riešenie. Na úplnom začiatku tragédie je každý pragmatikom; ľudia majú odpovede a veria, že pravdepodobne existujú aj riešenia. V prvom slovníku anglického jazyka *A Table Alphabeticall* od Roberta Cawdreya z roku 1604, sa sloveso „frustrovať“ definuje ako „vyprázdniť, oklamať“. Sloveso „vyprázdniť“

v sedemnástom storočí znamenalo aj „vyhnúť sa“ (ako v hre Coriolanus: „lebo ak by / som sa smrti bál viac ako všetkých ľudí na zemi / vyhol by som sa ti“ /IV.5/), ako aj známejšie „zbaviť sa“, „vyčerpať“; a „oklamať“ v tej dobe neznamenal len „podviesť“, ale aj „sklamať“. Vyhnúť sa, samozrejme, znamená zbaviť sa, ale zdá sa, že v spojení so slovom „oklamať“ súvisí sloveso „frustrovať“ viac s klamaním a podvádzaním ako len s odopieraním niečoho, čo niekto potrebuje; súvisí viac so zradou, rafinovanosťou a vypočítavosťou ako s lakomstvom. Frustrovať niekoho v sedemnástom storočí znamenalo vedome ho zavádzať. Je na tom niečo pokútne, niečo protiprávne.

Podľa toho, čo vieme, Cawdrey neholdoval úskočným praktikám, ale, povedzme si na rovinu, mal problémy s vrchnosťou. Trpel tým, čo považoval za tyranu cirkvi založenej kráľovnou Alžbetou (sloveso „týrať“ vysvetľuje vo svojom slovníku ako „používať krutosť“); bol nekonformným puritánskym kňazom, známy tým, že „z kazateľnice šíril rôzne slová, ktorými nepriamo znevažoval Knihu spoločných modlitieb“ a „nepodieľal sa na slávení bohoslužby a vysluhovaní sviatostí, ktoré odmietal.“ (*Prvý slovník anglického jazyka*). (Sloveso „prispôbiť sa“ Cawdrey definuje ako „zapáčiť sa, súhlasiť“.) Dnes by sme si mohli pomyslieť, že pre budúceho lexikografa bolo vhodnou prípravou „široť rôzne slová z kazateľnice“, kým o svoje zamestnanie kňaza prišiel. „Frustrovať“ v Cawdreyovom zmysle neznamená odmietnuť niečo niekomu dať; význam spočíva v tom zvláštnom

slove „vyprázdniť“ – doslovne urobiť nič z niečoho, oklamať – spôsobiť, aby niekto veril niečomu, čo je nepravdivé. Človek by mohol povedať, že ide o jednu z podôb mágie, o kúzlo; niečo, čo bolo, nie je; niečo nepravdivé je pravdou.

V slávnej scéne *Kráľa Leara* (IV.6) – pravdepodobne napísanej rok – dva po vydaní Cawdreyovho slovníka –, v ktorej Edgar podľa všetkého pomáha svojmu slepému otcovi Glosterovi skočiť z útesu, opäť nachádzame tieto zdvojené významy dnes už takého známeho slova. Gloster, ktorý nie je schopný zbaviť sa utrpenia samovraždou, sa odvoláva na základnú tému celej hry – stratu opory, kultúrnych foriem, ktoré by obsiahli konflikt, nemožnosť zlúčenia protichodných tvrdení; na tému, ktorou je skutočnosť, že existujú veci, ktorým sa nedá ani vyhnúť, ani ich odstrániť:

Nemám očí!

Som na tom biedne tak, že ani smrť
mi nie je dopriata. Útecha je to
úbožiakov, že smrťou oklamú hnev tyranov
a zlomia hrdú jeho vôľu.

Témou hry sú spôsoby, ako nakladať s hrdou vôľou v oboch významoch. V prvom dejstve Lear vo svojom tyranskom hneve nad Kordéliiným odmietnutím – a jednou z otázok hry je, akým spôsobom Kordélia zlomí svojho otca – svoju dcéru obviní z toho, že ho sklamala: „A ju nech si vydá spupná úprimnosť!“ Jej